1893

INDEX

LECTIONVM

QVAE

AVSPICIIS REGIS AVGVSTISSIMI

GVILELMI SECVNDI

IMPERATORIS GERMANICI

IN

VNIVERSITATE LITTERARIA
FRIDERICA GVILELMA

PER SEMESTRE AESTIVVM

A. D. XVII. M. APRILIS VSQVE AD D. XV. M. AVGVSTI A. MDCCCXCIII

HABEBVNTVR.

BEROLINI

IMPRESSIT GVSTAVVS SCHADE (OTTO FRANCKE).

INDEX
LECTIONVM

QVAE

AVSPICIIS REGIS AVGVSTISSIMI

GVILELMI SECVNDI

IMPERATORIS GERMANICI

IN

VNIVERSITATE LITTERARIA
FRIDERICA GVILELMA

PER SEMESTRE AESTIVVM

A. D. XVII. M. APRILIS VSQVE AD D. XV. M. AVGVSTI A. MDCCCXCIII

HABEBVNTVR.

J. Vahlen
De Euripidis Hercule

BEROLINI

IMPRESSIT GVSTAVVS SCHADE (OTTO FRANCKE).

VNIVERSITATIS LITTERARIAE

FRIDERICAE GVILELMAE

RECTOR ET SENATVS.

De Euripidis Hercule quem furentem dicere solebant nonnulla disputaturi sumus: quam fabulam novissime U. de Wilamowitz-Moellendorff egregia arte ita pertractavit, ut et verbis poetae cum cura editis praeter consuetudinem cummaxime obtinentem commentarium adderet omnibus interpretis officiis cumulate satisfacientem et res rationesque cum tragoediae Graecae natura et historia et huius tragoediae fatis coniunctas ab ultima origine repetitas exponeret. Quos libros duos, doctos Iuppiter et laboriosos, cum invitante materia et editoris elegantia tenente multo usu tereremus, accidit hic illic ut in singulis quibusdam versibus intelligendis haesitaremus dubitareque inciperemus num eorum sententia iam satis recte in omnibus explanata sit an fortasse alia via temptandum poetae consilia patefacere. Quarum dubitationum nonnullas quod hac scribendi opportunitate proferendas duximus, strenuis adolescentibus, quorum studia regimus, aliquid incitamenti addere volumus, quo impensius hoc duce, qui quid esset tragoediam Graecam interpretari praeclaro exemplo edocuit, ad huius poetae artem penitus cognoscendam se dare cupiant. Et est haec fabula *τῶν ἄριστα πεποιημένων* et quae facile quemvis, qui intrare, non a limine salutare, animum inducat, mixtae gravitate dulcedinis compede detineat: adeo ut vel has particulas quas nos disceptabimus sperare liceat, quidquid de nostra earum interpretatione aestimabitur, ipsas per se aliquid iucunditatis legentibus allaturas.

1. Pulcherrima *ῥῆσις* est Megarae a v. 451, qua revertens cum Amphitryone socero et filiis ornatu funebri ut voluit instructis iam omnia parata esse ad caedem fassa, memoria recolit quae olim a pueris prospera exspectaverit si vita maneret, iam ut apparet ad irritum redacta, denique ardentissima prece Herculem adit, ut exoriens

ex inferis se suosque liberos et patrem in summo discrimine pendentes servatum properet. In hac oratione prolixa sed mira venustate explicata, olim multa salebra impediente lectorem, alia interpretandi cura partim autem emendandi sollertia optime administrata sunt: restat vel videtur quidem nobis restare aliquid ambiguitatis in principio orationis et in exitu. Exorditur autem Megara ab his versibus

451 *εἶεν· τίς ἱερεύς, τίς σφαγεὺς τῶν δυσπότμων*
— *ἢ τῆς ταλαίνης τῆς ἐμῆς ψυχῆς φονεύς;*
ἕτοιμ' ἄγειν τὰ θύματ' εἰς Ἅιδου τάδε.
ὦ τέκν', ἀγόμεθα ζεῦγος οὐ καλὸν νεκρῶν,
455 *ὁμοῦ γέροντες καὶ νέοι καὶ μητέρες.*

In quibus Wilamowitzius vim propriam verborum *ἱερεύς, σφαγεύς**) et quae cum his conspirat vox *θύματα* probe explicuit; a quorum figurata oratione quoniam versum medium *ἢ τῆς ταλαίνης τῆς ἐμῆς ψυχῆς φονεύς* abhorrere censuit, hunc non esse Euripidis Paleio assentiens posuit sed interpolatoris consilio Megaram inter *θύματα* referri nolentis appictum; quo excluso orationem ad suam formam, illo versu impediente turbatam, redire: hoc enim dici *τίς σφαγεὺς ἄγειν τὰ θύματα τάδε ἕτοιμα εἰς Ἅιδου;* nec probabile esse, hoc quidem loco, insequente praesertim *ἀγόμεθα*, infinitivum *ἄγειν* ab *ἕτοιμα* pendentem positum pro passivo. Atqui nos primum in orationis forma evolvenda ab eruditissimi viri iudicio discedimus; qui sublato versu secundo tamen has duas esse sententias alteram alteri confirmandi explicandi causa subiectam malumus: 'quis mactator: paratae (enim) sunt hic hostiae quae ducantur in Orcum.' Qua in re cum verba ipsa *ἕτοιμα* et *τάδε* hanc magis iuncturam recipere videantur, tum illud nos movet, quod *ἱερεὺς* vel *σφαγεὺς ἄγειν τὰ θύματα* proprie dici non potuit, potuit *σφάζειν, θύειν***); dirempta autem sententia in partes duas, cum *θύματα* ut oportebat inductum orationis colorem retineat, reliqua *ἄγειν εἰς Ἅιδου* iam liberiore modo adnecti nullo incommodo poterant. Infinitivum autem activum, ubi passivam formam exspectaveris, Wilamowitzius ipse Graeci sermonis usu vel maxime comprobari admonuit; et quod deinceps sequitur *ἀγόμεθα*, sed in sententia nova et nova imagine expressa, quamquam vel sic tenue quoddam filum ab *ἄγειν* ad *ἀγόμεθα* duci non negamus, tamen hoc quid illi obsit quam praeferimus orationi aegre dispicimus. Itaque de versu in suspicionem vocato seorsum agendum est, quoniam is sive adest sive deest ora-

---

*) Iphig. Taur. 359

οὔ μ' ὥστε μόσχον Δαναΐδαι χειρούμενοι
ἔσφαζον, ἱερεὺς δ' ἦν ὁ γεννήσας πατήρ.

Ibid. 617—624.

**) In Alcest. 24 sq. quae leguntur

ἤδη δὲ τόνδε Θάνατον εἰσορῶ πέλας,
ἱερῆ θανόντων, ὅς νιν εἰς Ἅιδου δόμους
μέλλει κατάξειν

non videntur repugnare.

tionis forma non mutatur. Qui versus si nullus esset, a nemine desideraretur, neque in hoc exordio

εἶεν· τίς ἱερεύς, τίς σφαγεὺς τῶν δυσπότμων;
ἕτοιμ' ἄγειν τὰ θύματ' εἰς Ἅιδου τάδε

esse dicas quod non plene aut non recte elatum sit, adeo ut ne interpolator quidem habuisse videatur, quod hoc aut ullo supplemento orationem augeret. Quem quod Wilamowitzius scribit Megaram quia non inter *θύματα* referret desiderasse, de Megara fortasse recte sentit, sed interpolatori veremur ne nimium subtilitatis attribuat. Verum versus adiecti quaecumque est origo, si habet eam quam vulgo credunt sententiam, ut Megara se suis quos ante dixerit eodem tenore adnumeret, hoc alieno dicendi genere immixto quae scite composita erant duriuscule corrumpuntur. Quare aut condemnandus est versus aut aliter interpretandus. Et hoc ut faciamus dictio ipsa videtur suadere, in qua nihil est quod non mirum esset, si id ageret Megara ut semet infelicibus quos dixit adnecteret. Quid ergo est? Megaram vidimus filios, quibus petierat ante ut sibi liceret vestitum funebrem induere (329), nunc ut voluit ornatos reducere: haec igitur *ἕτοιμα θύματα* appellat, quibus *ἱερέα* vel *σφαγέα* exposcit. Quamobrem de pueris cum ita dicit 'quis iam mactator est infelicium?', haec dolore materno expressa addit 'vel (quod idem est) meae miserae vitae interfector' ita videlicet sentiens, qui liberos suos mactaverit, vere suam matris animam haurire. Quae si est sententia notati versus, non iam mirabimur orationem quae non habet nisi quod egregie ad eam applicetur, neque verendum est, ne hoc versu interiecto, qui nihil nisi superioris vim et sententiam diverso quidem genere dicendi interpretatur, reliquae orationis color aut compages violetur ac solvatur. Tribuimusne igitur versum, qui cui consilio inserviat intelligimus, poetae potius quam interpolatori? Non nos fugit, quid responderi possit: nos Megaram ita loquentem facere, quasi liberorum tantum caedes ac non ipsius quoque et Amphitryonis ageretur; quae tamen statim omnia complectens dicat

ὦ τέκν', ἀγόμεθα ζεῦγος οὐ καλὸν νεκρῶν,
ὁμοῦ γέροντες καὶ νέοι καὶ μητέρες.

At his rursus quae subiiciuntur (456 sq.)

ὦ μοῖρα δυστάλαιν' ἐμή τε καὶ τέκνων
τῶνδ', οὓς πανύστατ' ὄμμασιν προσδέρκομαι,

qui attenderit, matrem videbitur audire quae sibi filios quos pepererit violenta nece auferri conqueratur, non quae ipsa simul cum iis mortem obitura sit. Et hoc per primam partem fabulae ita comparatum est, ut, quamvis *παῖδας Ἡρακλείους* una cum matre et patris patre tyranni superbia acerbae morti obiiciat, tamen illi adeo ceteris superiores sint, ut saepe soli appellentur, velut ab Amphitryone v. 317 s. et 343, aut a senibus chori v. 430 *στέγαι δ' ἔρημοι φίλων, τὰν δ' ἀνόστιμον τέκνων Χάρωνος ἐπιμένει πλάτα βίου κέλευθον ἄθεον ἄδικον* et 432, et vel ibi ubi tres partes designantur, tamen pueros potissimam esse, ut erant, agnoscatur: quales sunt versus 39 et

47, de quibus hoc quod volumus Wilamowitzius ipse adnotavit, et quae Hercules vv. 574 sq. 577 et 580 dicit memorabili varietate usus sed ut liberos principem locum obtinere appareat. Porro Megara filiis funebria ut impertire liceret flagitavit v. 329 *κόσμον πάρες μοι παισὶ προσθεῖναι νεκρῶν* eoque vestitu indutos liberos conspicatur Hercules v. 525 *τί χρῆμα τέκν' ὁρῶ πρὸ δωμάτων στολμοῖσι νεκρῶν κρᾶτας ἐξεστεμμένα*, 548 *κόσμος δὲ παίδων τίς ὅδε νερτέροις πρέπων*, putamus enim *παίδων* recte scriptum esse neque quicquam efficiendum ex eo quod *πέπλων* in codice errore exaratum est pro *πρέπων* *); neque impedit quod Megara interroganti illa Herculi respondet *θανάτου τάδ' ἤδη περιβόλαι' ἐνήμμεθα*, aut quod Lycus, cum Megarae hoc petenti concedit, generatim verba facit 333 *κοσμεῖσθ' ἔσω μολόντες κτλ*, idem 702 sq. Itaque ut senes Thebani se advenientes funesta veste insignes filios Herculis una cum matre et Amphitryone videre pronuntiant 442

ἀλλ' ἐσορῶ γὰρ τούσδε φθιμένων
ἔνδυτ' ἔχοντας τοὺς τοῦ μεγάλου
δή ποτε παῖδας τὸ πρὶν Ἡρακλέους,
ἄλοχόν τε φίλην ὑποσειραίους
ποσὶν ἕλκουσαν τέκνα καὶ γεραιὸν
πατέρ' Ἡρακλέους,

ita dubium esse non potest, quin Megara, cum ita infit v. 451 *εἶεν· τίς ἱερεύς, τίς σφαγεὺς τῶν δυσπότμων; ἕτοιμ' ἄγειν τὰ θύματ' εἰς Ἅιδου*, perfecto scilicet acerbo ornandi negotio filios ut *θύματα* paratos adesse et mactatorem exspectare dicat. Neque secus in eadem *ῥήσει* filios tantum cogitat cum in versibus supra allatis 456 sq., tum rursus cum sperata sua omnia fracta et in vanum lapsa lamentatur v. 480

καὶ ταῦτα φροῦδα· μεταβαλοῦσα δ' ἡ τύχη
νύμφας μὲν ὑμῖν Κῆρας ἀντέδωκ' ἔχειν,
ἐμοὶ δὲ δάκρυα λουτρὰ δυστήνῳ φέρειν·
πατὴρ δὲ πατρὸς ἑστιᾷ γάμους ὅδε,
Ἅιδην νομίζων πενθερόν,

quae mater dicere videtur non quae statim ipsa simul cum liberis interitura est, sed quae filiorum sortem qui ad necem rapiuntur deplorat. Quae qui consideraverit, intelliget nostrae versus reiecti interpretationi illud non iam obesse quod Megarae una cum liberis moriendum est; ac nobis quidem poeta laudandus videtur, qui cum ita loquentem inducit

---

*) Wilamowitzius enim hunc versum edidit

κόσμος δὲ πέπλων τίς ὅδε νερτέροις πρέπων

πέπλων (pro *παίδων*) restituens sive recipiens quod A. Nauckius in illa docta censura operis Wilamowitziani in libris quibusdam scriptis et impressis legi testatur. Sed quod in extremo versu *πέπλων* scriptum est in codice, in apographis correctum *πρέπων*, ei errori ne nimium tribuatur, v. 925

χορὸς δὲ καλλίμορφος εἱστήκει πέπλων

exaratum est in codice, a Cantero restitutum *τέκνων*.

εἶεν· τίς ἱερεύς, τίς σφαγεὺς τῶν δυσπότμων,
ἢ τῆς ταλαίνης τῆς) ἐμῆς ψυχῆς φονεύς;*
ἕτοιμ' ἄγειν τὰ θύματ' εἰς Ἅιδου τάδε,

matrem depingit, quae sui plane obliviscens filiorum tantum sortem reputat et quo dolore eam exceptura sit. Immo vel ea quae dicit v. 492 *θνῄσκει πατὴρ σὸς καὶ τέκν', ὄλλυμαι δ' ἐγώ, ἣ πρὶν μακαρία διὰ σ' ἐκλῃζόμην* et rursus 537 *καὶ τἄμ' ἔθνησκε τέκν', ἀπωλλύμην δ' ἐγώ,* quamquam iis minime obloquimur quae Wilamowitzius ad h. l. de neglecta anaphora adnotavit, in similem sententiam accipere malumus non ut suam Megara mortem sed cladem sibimet ex filiorum fato nascentem significet, in eum modum quem Electra dicit 914 *ἀπώλεσας με κὠρφανὴν φίλου πατρὸς καὶ τόνδ' ἔθηκας* (cf. 1092) aut Hercules 1392 *ἅπαντας πενθήσατε νεκρούς τε κἀμέ· πάντες ἐξολώλαμεν μιᾷ πληγέντες τύχῃ.* Sed de his quidquid iudicabitur, istam orationem, ex qua exorsi sumus, videmur nobis satis recte expediisse neque ei quicquam putamus impedimenti ex ordine sententiarum oriri. Principium enim *ῥήσεως* cum ita decurrat (volumus enim haec qui legant ipsos iudicare)

εἶεν· τίς ἱερεύς, τίς σφαγεὺς τῶν δυσπότμων,
ἢ τῆς ταλαίνης τῆς ἐμῆς ψυχῆς φονεύς;
ἕτοιμ' ἄγειν τὰ θύματ' εἰς Ἅιδου τάδε.
ὦ τέκν', ἀγόμεθα ζεῦγος οὐ καλὸν νεκρῶν,
ὁμοῦ γέροντες καὶ νέοι καὶ μητέρες.
ὦ μοῖρα δυστάλαιν' ἐμή τε καὶ τέκνων
τῶνδ', οὓς πανύστατ' ὄμμασιν προσδέρκομαι.
ἔτεκον μὲν ὑμᾶς, πολεμίοις δ' ἐθρεψάμην
ὕβρισμα κἀπίχαρμα καὶ διαφθοράν,

apparet has tres esse sententias quae non suapte sponte manant et tamquam continuae una serie se excipiunt sed fluctuante loquentis animo, cum identidem denuo orditur, ex intimo pectoris motu promuntur. Quo magis infelicissimae matri demus hoc quoque, ut filios suos mactare hoc esse matris vitam interimere dolore oppressa fateatur.

Extremi vero versus eiusdem *ῥήσεως*, de qua dicimus, quibus Megara, postquam omnia irrita facta quae bona speraverat lamentata est, ad extremum praeter exspectationem Herculem quem se mortuum credere asseveravit ante (296 sq.) impensa prece invocat, ut ex inferis ad se suosque servandos acceleret, varie illi quidem temptati sunt a doctis sed scripti in libris sunt in hunc modum.

ὦ φίλτατ', εἴ τις φθόγγος εἰσακούσεται
θνητῶν παρ' Ἅιδῃ, σοὶ τάδ', Ἡράκλεις, λέγω·

---

*) Ambigimus utrum retineamus hoc quod fortasse ferri poterat an leni opera *τῆσδ'* restituamus cum Hermanno: sed certe ad summam causae quam agimus hoc non pertinere apparet neque erit qui in ea quoque re interpolatoris fraudem agnoscat.

θνῄσκει πατὴρ σὸς καὶ τέκν', ὄλλυμαι δ' ἐγώ,
ἣ πρὶν μακαρία διά σ' ἐκληζόμην βροτοῖς.
494 ἄρηξον ἐλθὲ καὶ σκιὰ φάνηθί μοι·
— ἅλις γὰρ ἐλθὼν ἱκανὸν ἂν γένοιο σύ·
— κακοὶ γὰρ εἰς σέ γ' οἵ τέκνα κτείνουσι σά.

In his quae dicit *εἴ τις φθόγγον εἰσακούσεται θνητῶν* si vera sunt, non possunt nisi hoc modo intelligi *εἴ τις παρ' Ἅιδῃ εἰσακούσεται θνητῶν φθόγγον*, sed sintne vera an quod plerisque visum est depravata, qui fere Nauckii commento usi scribunt *εἴ τις φθόγγος εἰσακούεται*, certo diiudicare non audemus. Sed de tribus ultimis versibus dicendum est. Quorum in primo qui sunt tres imperativi *ἄρηξον ἐλθὲ καὶ σκιὰ φάνηθι*, critici varie copulari voluerunt, *ἄρηξον, ἐλθὲ καὶ σκιά, φάνηθι*, vel *ἄρηξον, ἐλθὲ καὶ σκιὰ φάνηθι*, neutrum probabiliter, ac vim verborum qui accuratius examinaverit, non dubitabit, quin haec tria sint *κομμάτια, ἀσυνδέτως* composita, et *καὶ* particula non coniungendi officio fungatur sed vim diminuendi habeat (*auch nur*) qua id extollitur quod tamquam minimum ponitur. Megara autem quamquam Herculem mortuum ante pro certo posuit, nunc invocat ut vivum sed sibi satis fore subindicat si vel umbra redierit ex inferis. Neque est quod de invocatione mortuorum cogitetur cum Wilamowitzio, quia haec tria sint, quae ne sunt quidem tria proprie ut ipse memoravit, cum illa duo *ἄρηξον, ἐλθὲ* in unum coalescant, velut Electra Sophoclea dicit 115, *ἔλθετ', ἀρήξατε, τίσασθε πατρὸς φόνον*, ubi Nauckius *ἔλθετ' ἀρωγοί* scribi voluit, inutiliter sed ad sententiam recte (cf. Rhes. 370). In duobus reliquis quia in altero utro aut in utroque aliquid incommodi haeret, fuerunt, quicumque primum, qui hos duos, Euripideae orationi male assutos, auferri iuberent. Quibus sublatis haec restant (talia enim uti saepe dicimus oculis subiicienda sunt, ut qualia sint quae criticorum arbitratu efficiantur libero sensu aestimari possit)

ὦ φίλτατ', εἴ τις φθόγγον εἰσακούσεται
θνητῶν παρ' Ἅιδῃ, σοὶ τάδ', Ἡράκλεις, λέγω·
θνῄσκει πατὴρ σὸς καὶ τέκν', ὄλλυμαι δ' ἐγώ,
ἣ πρὶν μακαρία διά σ' ἐκληζόμην βροτοῖς.
ἄρηξον, ἐλθέ, καὶ σκιὰ φάνηθί μοι.

Non dicimus mutilam esse horum orationem aut sententiam, quae sanae menti tribui non possit, sed hoc *μείουρον* genus orationis affirmamus a vera Euripidis consuetudine abhorrere, qui, quod multis exemplis docetur, extremas *ῥήσεις* non tam praecisas desinere quam quodam nativo cursu evolvi maluit. Itaque duos istos versus quos illi demunt excutimus ipsos, ut quid veri in iis, quid falsi sit aut quo modo ad veram formam revocari possint cognoscamus. Ut structurae satis fieret in priore, Reiskius *ἄλκαρ γὰρ ἐλθὼν ἱκανὸν ἂν γένοιο σύ* restituendum coniecit coniectura speciosa, quae adhuc claris editoribus, Hartungo, Nauckio probatur. Sed in hac oratione *ἐλθὼν* tam non requiritur ut paene molestum videatur adiectum, qui vero *ἅλις, ἅλις γάρ, ἅλις δέ*, quam frequens sit in usu Euripideo circumspexerit, in hac sententia non dubitabit

quin, si quid aliud, hoc sit certissimum. Hoc igitur relinquentes alii ex *ἱκανόν* peti maluerunt, quod oratio reciperet, velut collega noster, Adolphus Kirchhoffius, hos duos versus antiquitus hanc fere speciem habuisse suspicatus est olim

ἄρηξον [ἐλθὲ καὶ σκιὰ] φάνηθί μοι·
ἅλις γ' ἂν ἐλθὼν καὶ σκιὰ γένοιο σύ,

corruptelae genere usus quod vel in hac fabula quaedam habet exempla, velut 1303 sq.

χορευέτω δὴ Ζηνὸς ἡ κλεινὴ δάμαρ
κρούουσ' Ὀλύμπου [Ζηνὸς] ἀρβύλῃ πέδον

1101 sq. *οὔ που κατῆλθον αὖθις εἰς Ἅιδου πάλιν*
Εὐρυσθέως δίαυλον [εἰς Ἅιδου] μολών

cf. 845 sq., nisi quod nunc quam iniit paulo artificiosior est corrigendi ratio nec satis probabilis ob eam causam quia priorem versum ex integro mancum efficit, ut habeat quo alterum emendet. Quare eandem ceteroquin viam secutus Wilamowitzius priorem versum non mutavit, ex solo *ἱκανόν* extundendum ratus quod sententiam expleret: similem igitur illi orationem effecit scribendo

ἄρηξον, ἐλθὲ καὶ σκιά, φάνηθί μοι·
ἅλις γὰρ ἐλθὼν κἂν ὄναρ γένοιο σύ,

quod in Analectis Euripideis (a. 1875) p. 234 propositum tenuit deinceps in utraque quam paravit et ornavit editione Herculis; et splendidam emendandi facilitatem valde laudamus, nec Wecklinum intelligimus, in summa rei adsentiens cur huic illud *ἐλθὼν κὦναρ ἂν γ.* praeferendum duxerit. Wilamowitzius autem a se scriptum *κἂν ὄναρ* non leviter sustentari arbitrabatur iis quae Amphitryo, quem voluit, illius sententiae memor diceret v. 517 *εἰ μή γ' ὄνειρον ἐν φάει τι λεύσσομεν*. Nos utrumque addubitamus et haec Amphitryonem esse qui dicat, et si sit, inde aliquid redundare quo ad stabiliendam illius versus formam utare. Etenim ut hoc in transcursu agamus, quos versus Wilamowitzius Kirchhoffio auctore, qui tamen ipse postea de sua opinione descivit, sine codicis indicio inter Megaram et Amphitryonem distribuit 516—519

Μ. *ὦ πρέσβυ, λεύσσω τἀμὰ φίλτατ', ἢ τί φῶ;*
Α. *οὐκ οἶδα, θύγατερ· ἀφασία δὲ κἄμ' ἔχει.*
516 Μ. *ὅδ' ἐστὶν ὃν γῆς νέρθεν εἰσηκούομεν.*
Α. *εἰ μή γ' ὄνειρον ἐν φάει τι λεύσσομεν.*
Μ. *τί φημί; ποῖ' ὄνειρα κηραίνουσ' ὁρῶ;*
οὐκ ἔσθ' ὅδ' ἄλλος ἀντὶ σοῦ παιδός, γέρον,

eos olim cunctos uni Megarae adscripserunt. Et nobis quidem ipso quo utitur Wilamowitzius exemplo Vergiliano *cernimus, an qui amant ipsi sibi somnia fingunt* probari videtur illa *ὅδ' ἐστὶν ὃν γῆς νέρθεν εἰσηκούομεν εἰ μή γ' ὄνειρον ἐν φάει τι λεύσσομεν* unius loquentis esse; si vero Amphitryo haec *εἰ μή γ' ὄνειρον . . λεύσσομεν* interposuerat, ad ea Megarae verba *ποῖ' ὄνειρα κηραίνουσ' ὁρῶ* vix satis apte accommodari posse. Sed sive Amphitryo haec quae sunt in v. 517 sive verius Megara dicit, oratio ipsa adeo clara est et ad rem apposita, vix ut aliunde lucem exspectet. Itaque *κἂν*

ὄναρ v. 495 missis alienis adminiculis suis rationibus necesse est probetur aut si id fieri non possit repudietur. Atqui licet nihil vituperandum sit in hac oratione *ἅλις γὰρ ἐλθὼν κἂν ὄναρ γένοιο σύ*, tamen hic versus priori adnexus *ἄρηξον, ἐλθέ, καὶ σκιὰ φάνηθί μοι* incipit displicere: quippe bis idem in ambobus versibus quamquam cum varietate dicitur: unde fit ut alterius oratio proba per se praemisso priore inutiliter onerari videatur et ipsa varietate quaesita sensum offendat*). Quam ob rem nobis non fit credibile, quamvis ingeniosi critici inventum pungat animum, ista scriptura veram poetae manum esse recuperatam. Simplicitate sua excellit quod Godofredus Hermannus instituit, qui structuram adiuvans *ἱκανὸν* mutavit in *ἱκανὸς* et hunc versum edidit *ἅλις γὰρ ἐλθὼν ἱκανὸς ἂν γένοιο σύ*, cuius sententiam ita interpretatur 'satis erit etiamsi nihil aliud quam veneris.' Probamus hanc rationem, quamquam in ea sententia desideratur aliquid quod referas ad id quod supra tertio loco tamquam gravissimum positum erat, *καὶ σκιὰ φάνηθί μοι*. Praeterea fallimur aut *ἅλις* non satis apte et praeter sermonis morem ad *ἱκανὸς* adiicitur, quod per se solum sententiae satisfaciebat. Haec dum cogitamus, in eam opinionem incidimus ut hanc non unam sed duas esse sententias opinaremur; quibus sic ut par erat distinctis, utraque quam diximus offensio auferri videatur.

ἄρηξον, ἐλθέ, καὶ σκιὰ φάνηθί μοι·
ἅλις γάρ· ἐλθὼν ἱκανὸς ἂν γένοιο σύ·
κακοὶ γὰρ εἰς σέ γ' οἳ τέκνα κτείνουσι σά.

Quae sic intelligimus *ἅλις γὰρ καὶ σκιὰ φανείς* vel *ἅλις γὰρ καὶ σκιάν σε φανῆναι***). Altera autem pars versus habet eam quam Hermannus totius esse voluit sententiam, in qua cum vi positum *ἐλθών* (quasi dixerit *μόνον ἐλθών*) qui recte ceperit intelliget, quid haec sententia ab altera distet et quam recte ei tamquam generalior sine coniunctione addi potuerit: neque enim haec distinguendo magis quam sententia separari volumus et hanc bipertitam esse orationem putamus ultro agnosci. Quodsi ita est, ne tertium quidem versum apparet abesse posse; qui ut perficit sententiam, ita videmus hanc invocationem Herculis in duas partes distribui aptissime. Ut ita dicat Megara *ἄρηξον*, *ἐλθέ, καὶ σκιὰ φάνηθί μοι· ἅλις γάρ* et ex altera parte *ἐλθὼν ἱκανὸς ἂν γένοιο σύ· κακοὶ γὰρ εἰς σέ γ' οἳ τέκνα κτείνουσι σά*: 'opitulare, veni, vel umbra appare mihi; satis enim.' et 'quocumque modo veniens par fueris, ignavi enim te aspecto qui liberos tuos interficiunt.'

Sed his complexi sumus de quibus singillatim disserendum est. Ac primum quia fuit, qui probabile esse negaret *ἱκανὸν* in *ἱκανός* mutari, haec dicta sunto: *ἐλθὼν ἱκανὸν*

---

*) Cumulantur talia velut in designanda extrema imbecillitate Phoeniss. v. 1543 *πολιὸν αἰθέρος ἀφανὲς εἴδωλον ἢ νέκυν ἔνερθεν ἢ πτανὸν ὄνειρον* (cf. 1722); sed *σκιὰν* de Hercule quia proprie accipiendam ducimus (*τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσιν*), *ὄναρ* alienum videtur, neque nos in nostra causa adiuvat quod *σκιᾶς ὄναρ* dixerunt veteres.

**) Heraclid. 576 *δίδασκέ μοι τούσδε παῖδας εἰς τὸ πᾶν σοφοὺς ὥσπερ σύ, μηδὲν μᾶλλον· ἀρκέσουσι γάρ.*

γένοιο σύ recte dici ad eum modum quo *σφαλερὸν ἡγεμὼν θρασύς* (Suppl. 508), *ἐλπὶς βροτοῖς κάκιστον* (ibid. 479), *τερπνὸν τράπεζα πλήρης* (Hippol. 109) credibile non est, sed *ἱκανὸς* in *ἱκανὸν* eo praesertim loco non difficilius abire potuit quam vel *λαμπρός* in *λαμπρόν* abiit Suppl. 440 *καὶ ταῦθ' ὁ χρῄζων λαμπρός ἐστιν* (libri *λαμπρόν*), in iisdemque terminationibus notum est saepe fluctuare testimonia scripturae velut Suppl. 914 et Orest. 1300, ut utrum sententiae ratio poscat sine haesitatione restitui possit. De asyndeto autem quod volumus esse in eodem versu, cum multa afferri possint, satis sit duo ex hac ipsa fabula promi exempla: 617 *οὐκ οἶδεν· ἐλθὼν τἀνθάδ' εἰδείην πάρος* sive quod Wilamowitzius scripsit probabiliter *οὐκ οἶδεν· ἦλθον τἀνθάδ' εἰδέναι πάρος*, et 1414 *ἄγαν γ'· ὁ κλεινὸς Ἡρακλῆς ποῦ κεῖνος ὤν* ab eodem Wilamowitzio pulchre restitutum in hunc modum *ἄγαν γ'· ὁ κλεινὸς Ἡρακλῆς οὐκ εἶ νοσῶν*. Quae exempla apertum est quid similitudinis inter se et cum nostro habeant et quam facile his tribus addi coniunctio potuerit. In versu tertio *εἰς σέ γε*, de quo olim variabant indicia doctorum (Anal. Eurip. 234), si vere traditum est, quod iam Wilamowitzii silentio credi oportet, non destituemus nec accedemus iis qui *εἰσιν* edere maluerunt, si quidem illud habet quod optime ad hanc sententiam facere videatur. Etenim *εἰς* praepositio nunc non ita posita est ut *κακίστην εἰς παῖδ' ἐμόν* (223), vel *εἰς φίλους ἔφυς κακός* (Orest. 424), vel *Μενέλεως κάκιστος ἐς ἐμέ* (ibid. 736), neque in vim comparationis accipitur, sed usu noto (de quo Wilamowitzius ad v. 63 et 171 adnotavit) 'quod attinet' vel 'de quo agitur' indicat. Ut haec sit sententia 'de te quidem si agitur (*im Hinblick auf*) ignavi sunt.' Neque *γε* particula non affert quod utile sit: sic enim Hercules in quo illi ignavi sunt opponi videtur liberis eius in quibus fortitudinem prae se ferunt ut occidere audeant. Sed hunc versum Wilamowitzius, ut alii ante eum, delendum censuit; et concedi oportet, in ea forma quam ipse superiori versui dedit, hunc non requiri, in nostra, uti diximus, abesse non potuit. Quod vero hunc versum ineptum esse dicit, quia Lycus non solum cum Hercule comparatus sed suapte natura *κακός* fuerit et si Hercules *καὶ σκιὰ φανείς* saluti esse possit, id in ipsius magnitudine, non in inimicorum ignavia positum sit, hoc respondemus, Megaram, quamquam Herculem etiam umbrae instar revertentem satis salutis allaturum confidit, tamen, quidquid ante locuta est moriendi certa, minime iam spem abiecisse fore ut vivus redeat ex inferis; redeuntem autem quocumque modo Herculem quod parem fore dicit inimicis quippe inbellibus, non cum dedecore Herculis dici, non magis quam quod Amphitryo reducem filium commonefacit (586 sqq.) ne imprudens in inimicorum plagas incurrat; de quo Megara fere sentire videtur, quod milites Salaminii in Aiace de duce suo cum ita dicunt

χἡμεῖς οὐδὲν σθένομεν πρὸς ταῦτ'
ἀπαλέξασθαι σοῦ χωρίς, ἄναξ.
ἀλλ' ὅτε γὰρ δὴ τὸ σὸν ὄμμ' ἀπέδραν,
παταγοῦσιν ἅτε πτηνῶν ἀγέλαι·
μέγαν αἰγυπιὸν δ' ὑποδείσαντες
τάχ' ἂν ἐξαίφνης, εἰ σὺ φανείης,
σιγῇ πτήξειαν ἄφωνοι.

Lycum autem intelligimus non tam comparari cum Hercule quam describi qualis adversus Herculem reducem sit futurus et qualem nunc se gerat erga filios patre orbatos: in qua re Lycus depingitur prope ut Eurystheus in Heraclid.

816 *ἦν κάκιστος· εἶτα τοιοῦτος γεγὼς*
τοὺς Ἡρακλείους ἦλθε δουλώσων γόνους.

De quo Iolaus quoque (ibid. 744) non ineptius, opinamur, quam Megara de Hercule, loquitur, cum dicat *οἷος ἂν τροπὴν Εὐρυσθέως θείμην· ἐπεί τοι καὶ κακὸς μένειν δόρυ.* Quare cum ita sentiamus in Megarae precibus nihil esse quod vel ipsam vel poetam dedeceat, tum illud inprimis scite institutum existimamus, quod cum imploratio eius ordiatur ab his

σοὶ τάδ', Ἡράκλεις, λέγω·
θνῄσκει πατήρ σὸς καὶ τέκν', ὄλλυμαι δ' ἐγώ,

redeat in fine ad id quod summum erat, *οἵ τέκνα κτείνουσι σά,* admonens in quanto discrimine filiorum sors haereat.

Sed Wilamowitzius in hoc exemplo additicii versus eandem interpolatoris manum prodi putavit quae aliis huius tragoediae locis prava sedulitate Euripidis versus augendo deformarit. De quibus versibus fortasse non inutile erit superioris disputationis causa in transcursu quaerere quid probabile sit. Primum igitur dicendum est de v. 1108, qui Herculis *ῥῆσιν* claudit, qua is modo excitus e somno circumspiciens se nihil eorum quae circa sunt agnoscere secum cogitat, denique in haec verba erumpit:

1105 *ἔκ τοι πέπληγμαι· ποῦ ποτ' ὢν ἀμηχανῶ;*
ὠή, τίς ἐγγὺς ἢ πρόσω φίλων ἐμῶν,
δύσγνοιαν ὅστις τὴν ἐμὴν ἰάσεται;
— *σαφῶς γὰρ οὐδὲν οἶδα τῶν εἰωθότων.*

Horum igitur versuum extremum Wilamowitzius in eadem officina cum v. 496, de quo supra disseruimus, paratum confirmandi consilio inutiliter ad integram orationem adiectum statuit sic ratiocinatus (Anal. Eurip. 207) absurdum esse ab Hercule dici 'nihil soliti scio,' quod vero desideraretur 'nihil soliti agnosco' in illa oratione inesse non posse. Largimur potuisse versum abesse. Quidni? qui nihil proprii habet nisi quod priorem sententiam explicat et confirmat. Quamquam talia addi, ne id quidem a consuetudine poetarum alienum est, et si quid eius modi hic illic vere ab interpolatoribus adiectum legitur, credibile est eos ad poetarum usum se accommodasse. Sed controversia de versu nostro redit ad explorandam vim et sententiam verbi *οἶδα,* quod si habeat eam quam ille negat agnoscendi cognoscendi significationem, non sit quod probam sententiam expungamus. Atqui Wilamowitzius ipse quod ab *οἶδα* procul habet in modorum formis cum illo coniunctis agnoscit: velut in v. 617 quem supra tetigimus, *ἐλθὼν τἀνδάδ' εἰδείην πάρος,* in quo *εἰδείην* Hermannus 'cognoverim' interpretatur, Wilamowitzius *ἦλθον . . εἰδέναι* reposuit, et hoc et illud non sciendi, sed agnoscendi, aspiciendi vim habere manifestum est: quod quo iure fieri potuerit, compluribus exemplis approbat; idem ad v. 1196 *οὐκ ἂν εἰδείης ἕτερον*

πολυμοχθότερον, ubi fuerunt qui *ἴδοις* scribi mallent, ascito Supplicum versu 622 *εἰδείης ἂν φίλων εἰδείης ἂν τύχας* affirmat utroque loco *εἰδείης* ab *ἴδοις* diversum non esse. Possumus alia addere velut Phoen. 1328 *οὐκ εἰς τόδ' ἦλθον ὥστε καὶ τάδ' εἰδέναι*; ibid. 1358; Orest. 259 *ὁρᾷς γὰρ οὐδὲν ὢν δοκεῖς σάφ' εἰδέναι*, ubi *ἰδεῖν* vel *εἰσιδεῖν*, concinnitate ipsa suadente, exspectaveris; sed credendum est *εἰδέναι* id significasse quod sententia poscebat; Rhes. 658 *χὼ μὲν οὐκ εἰδὼς λέγει, ὁ δ' εἰσιδὼν μολόντας οὐκ ἔχει φράσαι* pro *εἰδὼς* eadem ratione ducti *ἰδὼν* restitui voluerunt; nos illud in eundem sensum interpretabimur; Suppl. 396 *λόγων τις ἐμποδὼν ὅδ' ἔρχεται (Καδμεῖος, ὡς ἔοικεν οὐ σάφ' εἰδότι) κῆρυξ* h. e. 'ut videtur ei qui non perspicue cognovit,' si quidem haec ita recte scripta sunt ut plerisque, Wilamowitzio quoque, visum est. Nec illud negligimus quod Immanuel Bekkerus scribit in schedis Homericis 2 p. 1 sq. apud veteres *εἴσομαι, εἴσεαι* non solum 'sciam' sed etiam 'videbo' valuisse. Haec dum reputamus, quamquam non nescimus inter *οἶδα* et modorum formas quid intersit, tamen haud improbabile esse ducimus, ab illo non alienum fuisse quod in his non potest non agnosci: in qua re hoc tenendum est in his verbi formis quod sciendi, cognoscendi, comperiendi significationes discernimus, has differentias magis ad nostrum morem dicendi relatas sentiri quam quod Graecis haec differre visa sint. Sed in Phoenissis 141 cum Antigonae interroganti *σὺ δ', ὦ γέρον, πῶς αἰσθάνει σαφῶς τάδε;* paedagogus respondeat *σημεῖ' ἰδὼν τότ' ἀσπίδων ἐγνώρισα .. ἃ προσδεδορκὼς οἶδα τοὺς ὡπλισμένους*, non inepte dicas *οἶδα* esse 'agnosco,' scilicet ex indiciis antea conspectis. Et in Electra a v. 765 cum haec legantur

ΗΛ. *τίς δ' εἶ σύ; πῶς μοι πιστὰ σημαίνεις τάδε;*
ΑΓΓ. *οὐκ οἶσθ' ἀδελφοῦ μ' εἰσορῶσα πρόσπολον;*
ΗΛ. *ὦ φίλτατ', ἔκ τοι δείματος δυσγνωσίαν*
εἶχον προσώπου· νῦν δὲ γιγνώσκω σε δή,

si quid ex responso colligere licet, *οἶσθα* quod est in interrogatione interpretere 'agnoscisne me aspiciens,' ut ibid. 283 *οὐ γνοίην ἂν εἰσιδοῦσά νιν*. Et quam Electra *δυσγνωσίαν* dicit, Hercules *δύσγνοιαν*, cognoscendi difficultatem notat quae utrobique ex eo oritur quod et hic et illa *οὐκ οἶδε* quae voluit. Haec quae selectis paucis exemplis disseruimus non confidimus iam satisfacere ad stabiliendam illam quam dicimus *οἶδα* verbi significationem versumque hoc nomine suspectum suspicione solvendum, sed tamen tantum fortasse videbuntur valere, ne imprudenter abiiciatur quod verum esse possit.

Versus alter, quem Wilamowitzius ab eadem manu Euripideae orationi assutum esse statuit, est 1162. Hercules compertis quae insania correptus egerit, cum secum consilia mortis agitat, in his cogitationibus Thesei adventu turbatur atque impeditur.

ἀλλ' ἐμποδὼν μοι θανασίμων βουλευμάτων
Θησεὺς ὅδ' ἕρπει συγγενὴς φίλος τ' ἐμός.
ὀφθησόμεσθα, καὶ τεκνοκτόνον μύσος
εἰς ὄμμαθ' ἥξει φιλτάτῳ ξένων ἐμῶν.
οἴμοι, τί δράσω; ποῦ κακῶν ἐρημίαν

εὕρω πτερωτὸς ἢ κατὰ χθονὸς μολών;
φέρ' ἄν τι . . . κρατὶ περιβάλω σκότος.
1160 *αἰσχύνομαι γὰρ τοῖς δεδραμένοις κακοῖς*
καὶ τῷδε προστρόπαιον αἷμα προσλαβὼν
— *οὐδὲν κακῶσαι τοὺς ἀναιτίους θέλω.*

Omittimus alia in his de quibus haud inutiliter disputari possit: de extremo versu dicemus, quo sublato Wilamowitzius duobus qui praecedunt hanc formam induit

αἰσχύνομαι γὰρ τοῖς δεδραμένοις κακοῖς
καὶ τῷδε προστρόπαιον αἷμα προσβαλῶν.

Sic enim disputat, *αἰσχ'νην* qua se velare cupit Hercules eo contineri quod, quia non prius mortem obierit, etiam huic amico et cognato non possit non piaculum a sua caede infligere. Sed in ea re discedimus a doctissimi viri sententia: duas enim causas agnoscere videmur quibus visum Thesei devitans caput pallio obvelare festinat Hercules; quarum prior est quia se videri non vult nefasta caede perpetrata, altera quia veretur ne aspectu suo contagionis damnum amico allaturus sit. Illa aperta est iis quae dicit *ὀφθησόμεσθα, καὶ τεκνοκτόνον μύσος εἰς ὄμμαθ' ἥξει φιλτάτῳ ξένων ἐμῶν,* eaque pars orationis concludi recte sic ut nihil desideraretur in hunc modum potuit *κρατὶ περιβάλω σκότος· αἰσχύνομαι γὰρ τοῖς δεδραμένοις κακοῖς.* Eoque nomine cum his conspirant ea quae dicit Orestes (in cognomine fabula 459)

ἀπωλόμην, Μενέλαε· Τυνδάρεως ὅδε
460 *στείχει πρὸς ἡμᾶς, οὗ μάλιστ' αἰδώς μ' ἔχει*
εἰς ὄμματ' ἐλθεῖν τοῖσιν ἐξειργασμένοις
467 *τίνα σκότον*
λάβω προσώπῳ; ποῖον ἐπίπροσθεν νέφος
θῶμαι, γέροντος ὀμμάτων φεύγων κόρας;

Eademque mente ait Hecuba cum Polymestoris aspectum refugit (Hec. 968)

αἰσχύνομαι σε προσβλέπειν ἐναντίον,
Πολυμῆστορ, ἐν τοιοῖσδε κειμένη κακοῖς.
ὅτῳ γὰρ ὤφθην εὐτυχοῦσ', αἰδώς μ' ἔχει
ἐν τῷδε πότμῳ τυγχάνουσ' ἵν' εἰμὶ νῦν
κοὐκ ἂν δυναίμην προσβλέπειν ὀρθαῖς κόραις.

Fuisse autem alteram causam qua se Hercules aspici a Theseo noluerit, ex iis cognoscitur quae quaerenti Theseo 1198 *τί γὰρ πέπλοισιν ἄθλιον κρύπτει κάρα;* Amphitryo respondet 1199 *αἰδόμενος τὸ σὸν ὄμμα καὶ φιλίαν ὁμόφυλον αἷμά τε παιδοφόνον,* magis etiam iis quae Theseus dicit Herculem recusantem admonens ut velamenta reiiciat et amico vultum apertum ostendat 1218

τί μοι προσείων χεῖρα σημαίνεις φόβον;
ὡς μὴ μύσος με σῶν βάλῃ προσφθεγμάτων;
1220 *οὐδὲν μέλει μοι σύν γε σοὶ πράσσειν κακῶς,*

et hoc eorundem sermone qui deinceps sequitur

1231 ΗΡ. *τί δῆτά μου κρᾶτ᾽ ἀνεκάλυψας ἡλίῳ;*
ΘΗ. *τί δ᾽; οὐ μιαίνεις θνητὸς ὢν τα τῶν θεῶν.*
ΗΡ. *φεῦγ᾽, ὦ ταλαίπωρ᾽, ἀνόσιον μίασμ᾽ ἐμόν.*
ΘΗ. *οὐδεὶς ἀλάστωρ τοῖς φίλοις ἐκ τῶν φίλων,*

denique his versibus 1399 sq.

ΗΡ. *ἀλλ᾽ αἷμα μὴ σοῖς ἐξομόρξωμαι πέπλοις.*
ΘΗ. *ἔκμασσε, φείδου μηδέν· οὐκ ἀναίνομαι.*

Quare mirandum non est, hanc quoque causam qua se Hercules pallio obtegat afferri verbis

καὶ . . προστρόπαιον αἷμα προσλαβὼν
οὐδὲν κακῶσαι τοὺς ἀναιτίους θέλω.

In quibus Wilamowitzius et *τοὺς ἀναιτίους* et *κακῶσαι* vituperavit graviter sed nisi fallimur iniuria: nam *ἀναιτίους* Thesea sane dicit Hercules, neminem praeterea, quia ad neminem praeterea ista formido contagionis pertinebat; id quod fabula ipsa docet (vide supra allata), neque in ea re inepte memineris eorum quae de Oedipo dicuntur in Oedipo R. 1429

ὡς τάχιστ᾽ εἰς οἶκον ἐσκομίζετε·
τοῖς ἐν γένει γὰρ τἀγγενῆ μάλισθ᾽ ὁρᾶν
μόνοις τ᾽ ἀκούειν εὐσεβῶς ἔχει κακά,

et quod universe loquitur *τοὺς ἀναιτίους* appellans cum unum cogitat, neque insolens est (266; 277; 567) neque hoc sententiarum tenore obscurum esse potuit; *κακῶσαι* autem quid sit, si cui nimis indefinite dici videatur, praemissa verba *προστρόπαιον αἷμα προσλ.* quae cum illis unam sententiam efficiunt abunde declarant. In his autem ipsis, quibus se *ἐναγῆ* esse ex filiorum caede Hercules fatetur, quid esse credimus quod iure reprehendatur: dici quidem poterat *προστρόπαιος ὢν* (ut 1259) vel *προστρόπαιον αἷμα ἔχων* (velut 1076 *αἷμα σύγγονον ἕξει,* cf. 1284), sed non minus recte, opinamur, illud quod positum legimus, quo ad commiserandam caedem factam hoc accessisse dicitur ut qui fecerit *προστρόπαιος* exstiterit. Itaque in his verbis nihil esse arbitramur depravati nisi unum *τῷδε,* quod non habet quo niti possit: reposito de Kirchhoffii opinatione *τῶνδε,* quod ab illo quam nullo discrimine distet apparet, integram habebis sententiam

καὶ τῶνδε προστρόπαιον αἷμα προσλαβὼν
οὐδὲν κακῶσαι τοὺς ἀναιτίους θέλω,

quam ad hunc fere modum interpretari licet, *καὶ τούσδε κτανὼν προστρόπαιος ὢν οὐδὲν κακῶσαι τοὺς ἀναιτίους θέλω.* Atqui quia *τῷδε* incerta structura pendebat, hoc ut stabiliretur, postquam Canterus *προσβαλὼν* scribendum proposuit pro *προσλαβών,* scita coniectura plerisque probata, turbae coortae sunt neque compositae. Atque Hermannus *τῷδε προσβαλὼν* de se dicere Herculem opinatus, rationem secutus est hoc quidem loco minime probabilem; ceteri *τῷδε* in hac oratione non posse nisi ad Thesea referri intelligentes, ab hoc principio mutando delendo transponendo ex

difficultatibus quas ipsi crearant expedire se conati sunt frustra, si quidem multis machinis non assecuti sunt in quo veram poetae orationem agnoscas. Neque hoc Wilamowitzii emendatione, ex qua profecti sumus, quamvis ingeniosa sit, effectum videtur; qui dempto versu tertio *οὐδὲν κακῶσαι τοὺς ἀναιτίους θέλω* quam ex duobus quos reliquit sententiam formavit

αἰσχύνομαι γὰρ τοῖς δεδραμένοις κακοῖς
καὶ τῷδε προστρόπαιον αἷμα προσβαλῶν

ea, nisi quid nos fallit, inutiliter cumulata est: quippe sensui satisfieri vel hoc modo potuit, *αἰσχύνομαι γὰρ τῷδε προστρόπαιον αἷμα προσβαλῶν*. Illa vero ita comparata sunt, ut vix fieri posse videatur, quin qui legat subsistat in his *αἰσχύνομαι γὰρ τοῖς δεδραμένοις κακοῖς*, quae plenam sententiam efficiant, et a *καὶ* particula novam orationem incipere statuat.

2. Multae sunt virtutes quibus hanc tragoediam insignem esse Wilamowitzius egregie docuit, sed non leviter movent nativi cuiusdam leporis indicia non pauca, in liberis Herculis ad puerorum naturam depingendis inprimis conspicua. Quod genus quae Megara narrat de pueris cum desiderio patrem exspectantibus (73—79)

οἳ δ' εἰς ἔλεγχον ἄλλος ἄλλοθεν πίτνων
'ὦ μῆτερ' αὐδᾷ 'ποῦ πατὴρ ἄπεστι γῆς;
τί δρᾷ, πόθ' ἥξει;' τῷ νέῳ δ' ἐσφαλμένοι
ζητοῦσι τὸν τεκόντ'· ἐγὼ δὲ διαφέρω
λόγοισι μυθεύουσα. θαυμάζων δ' ὅταν
πύλαι ψοφῶσι, πᾶς ἀνίστησιν πόδα,
ὡς πρὸς πατρῷον προσπεσούμενοι γόνυ

aut quae eadem Megara in ea *ῥήσει*, ex qua supra versus nonnullos delibavimus, spes suas de puerorum prosperitate olim conceptas iam irritas factas deplorans exponit

ἦ πολύ γε δόξης ἐξέπεσον εὐέλπιδος,
ἣν πατρὸς ὑμῶν ἐκ λόγων ποτ' ἤλπισα.
σοὶ μὲν γὰρ Ἄργος ἔνεμ' ὁ κατθανὼν πατήρ,
Εὐρυσθέως δ' ἔμελλες οἰκήσειν δόμους
τῆς καλλικάρπου κράτος ἔχων Πελασγίας,
στολήν τε θηρὸς ἀμφέβαλλε σῷ κάρᾳ
λέοντος, ᾗπερ αὐτὸς ἐξωπλίζετο·
σὺ δ' ἦσθα Θηβῶν τῶν φιλαρμάτων ἄναξ,
ἔγκληρα πεδία τἀμὰ γῆς κεκτημένος,
ὡς ἐξέπειθες τὸν κατασπείραντά σε,
ἐς δεξιάν τε σὴν ἀλεξητήριον
ξύλον καθίει δαίδαλον, ψευδῆ δόσιν.
σοὶ δ' ἣν ἔπερσε τοῖς ἑκηβόλοις ποτὲ
τόξοισι δώσειν Οἰχαλίαν ὑπέσχετο

in quibus explicandis olim Hauptius elaboravit disputatione bonae frugis plena a. 1864 edita, repetita in opusculorum volumine secundo. Haec vero Euripidis quis qui cum cura attenderit non reminiscetur poetarum Alexandrinorum, Theocriti, Callimachi, praeter ceteros, quorum magna pars est in hoc genere ut eorum proprium esse multis videatur. In nostra autem fabula non secus Hercules ipse ex Orco reversus cum liberis suis ludit amabiliter. Quem ubi adventantem Megara cum suis aspexit, pueros ilico iusserat

δεῦρ', ὦ τέκν', ἐκκρίμνασθε πατρῴων πέπλων,
ἴτ' ἐγκονεῖτε, μὴ μεθῆτ', ἐπεὶ Διὸς
Σωτῆρος ὑμῖν οὐδέν ἐσθ' ὅδ' ὕστερος

cui iussui si non statim, quod fieri non poterat, sed tamen obtemperasse eos credi oportet, quos paulo post videmus patris vestibus arreptis ei adhaerescentes stare. Quare Hercules a v. 622

ἀλλ' εἶ' ὁμαρτεῖτ', ὦ τέκν', ἐς δόμους πατρί·
καλλίονές τἄρ' εἴσοδοι τῶν ἐξόδων
πάρεισιν ὑμῖν. ἀλλὰ θάρσος ἴσχετε
καὶ νάματ' ὄσσων μηκέτ' ἐξανίετε·
σύ τ', ὦ γύναι μοι, σύλλογον ψυχῆς λαβὲ
τρόμον τε παῦσαι· καὶ μέθεσθ' ἐμῶν πέπλων·
οὐ γὰρ πτερωτὸς οὐδὲ φευξείω φίλους.
ἆ,
οἵδ' οὐκ αφιᾶσ' ἀλλ' ἀνάπτονται πέπλων
τοσῷδε μᾶλλον· ὧδ' ἔβητ' ἐπὶ ξυροῦ;
ἄξω λαβών γε τούσδ' ἐφολκίδας χεροῖν,
ναῦς δ' ὥς ἐφέλξω· καὶ γὰρ οὐκ ἀναίνομαι
θεράπευμα τέκνων. πάντα τἀνθρώπων ἴσα·
φιλοῦσι παῖδας οἵ τ' ἀμείνονες βροτῶν
οἵ τ' οὐδὲν ὄντες· χρήμασιν δὲ διάφοροι,
ἔχουσιν, οἳ δ' οὔ· πᾶν δὲ φιλότεκνον γένος.

Haec et sua venustate placent et in iis qui haec aspexerint non possunt non movere et augere *ἔλεον καὶ φόβον* tum cum pater hos pueros quibuscum nunc iocatur amantissime insania correptus properat pessumdatum. Sed de versu 633 ita egit Wilamowitzius, ut appareat neque haec quae vulgantur neque quae temptabat sed temptata reliquit *τἀνθρώπεια* prorsus ei satisfecisse. Qui recte quidem incommodo istam orationem laborare sensit; verum ei licet fortasse ita occurrere, ut nulla littera mutata distinctione sententias regamus:

καὶ γὰρ οὐκ ἀναίνομαι.
θεράπευμα τέκνων πάντα τἀνθρώπων ἴσα.

Nam ad *ἀναίνομαι*, de quo verbo Wilamowitzius ad hunc versum disputat, non erat quod obiecti loco adderetur: quod verbum quo pertineret, ex superiore oratione sumi

oportebat. Cum enim Hercules ante iussisset 627 *μέθεσθ' ἐμῶν πέπλων*, dein liberi eo firmius patrem complecterentur, se velle dixit eos manibus tamquam *ἐφολκίδας* trahere: quibus quod addit *καὶ γὰρ οὐκ ἀναίνομαι*, i. e. 'neque enim piget' scil. 'hoc facere,' hoc intelligit: 'nam non negavi ante quia pigeret.' Et hoc fere modo solet verbum *ἀναίνομαι*, significatione quidem varia, poni: velut 1228 *φέρει τὰ θεῶν γε πτώματ' οὐδ' ἀναίνεται*; 1235; 1400 *ἔκμασσε, φείδου μηδέν· οὐκ ἀναίνομαι.* Verbis autem *θεράπευμα τέκνων* ad insequentia relatis quae manca erat sententia absolvitur, *θεράπευμα τέκνων πάντα τἀνθρώπων ἴσα* h. e. 'in colendis liberis omnes homines pares sunt.' Sic enim *πάντα τἀνθρώπων* interpretamur, ut sit idem quod *πάντες οἱ ἄνθρωποι*: quo dicendi usu in Helena 276 dicitur *τὰ βαρβάρων γὰρ δοῦλα πάντα πλὴν ἑνός*; in Iphigenia Aulid. 33 *τὰ θεῶν οὕτω βουλόμεν' ἔσται*; Phoen. 958 *ψευδῆ . . λέγων ἀδικεῖ τὰ τῶν θεῶν* (cf. Herc. 1232), in quibus omnibus periphrasis quidem ipsa facile persentiscitur, ut tamen nihil dici appareat nisi homines, deos, barbaros. Itaque his quattuor versibus iam ab antecedenti oratione seiunctis, qui sententiam universam illam quidem verum ex superioribus oriundam tenent, tamquam proprio quodam *κώλῳ* haec *ῥῆσις* concluditur, non ita raro exemplo apud Euripidem, qui saepe solet ad hunc modum *ῥήσεσιν* universam sententiam tamquam *κολοφῶνα* imponere. Sed qua imagine ab *ἐφολκίσιν* petita v. 631 utitur Hercules, eadem in extrema fabula recurrit cum ita dicit idem 1423

ἡμεῖς δ' ἀναλώσαντες αἰσχύναις δόμον
Θησεῖ πανώλεις ἑψόμεσθ' ἐφολκίδες.

In qua re Wilamowitzius (p. 169 et 285) consilium poetae agnovisse sibi visus est, qui haec inter se comparari voluerit, Herculem ludendo liberos suos ut *ἐφολκίδας* secum trahentem, et Herculem nefanda clade confectum ipsum *ἐφολκίδος* instar ductum a Theseo. Haec ille et similia multa etsi scite et eleganter excogitavit et exornavit, tamen hoc quidem loco dubitamus de consilio, quia poeta nulla parte legentem aut audientem adiuvat ut illam mentem recte assequatur, figuratae autem orationis flosculos saepe nullo cum consilio plus semel legentibus apponit, velut *διαύλους* 662 et 1102; *πίτυλον* 816 et 1189; *ζεῦγος* 454 et 1403; *ὡρμισμένους* 203 et 1094; qui quidem saepe etiam sine tralatione ulla dictiones easdem bis positas non refugit, velut 20 *ἐξημερῶσαι γαῖαν* et 852 *χώραν καὶ θάλασσαν ἐξημερώσας*, in quibus Euripidem audientes altero loco alterius memores esse voluisse aegre nos Wilamowitzius adducit ut credamus, non magis quam inter haec *ἐς φάος μολών* 524 et *φάος μολὼν πατρί* 531 aliquid consultae concinnitatis intercedere. Itaque quod Hercules dicit 938 *ἐξὸν μιᾶς μοι χειρὸς εὖ θέσθαι τάδε* h. e. 'cum mihi liceat haec una opera componere' (quorum *εὖ θέσθαι* eodem versus loco 605 legebatur), ad ea alludi versu 1139 ubi Herculi de suis facinoribus quaerenti Amphitryo respondet *μιᾶς ἅπαντα χειρὸς ἔργα σῆς τάδε*, tametsi clarissimus interpres *ἀναισθησίαν* reprehendit eorum qui talia nihil sentientes praetereant, nobis non fit verisimile, quoniam *μιᾶς χειρὸς εὖ θέσθαι τάδε*, quae pulchre interpretatur, nihil cogitatae similitudinis habere videntur cum

altero *μιᾶς ἅπαντα χειρὸς ἔργα,* quod cum v. 565 *τῆς ἐμῆς ἔργον χερός* conferri rectius possit. Sed illuc redimus. Venustam enim simplicitatem sentiendi quam diximus sed cum acerbitate mixtam agnoscimus etiam in extrema Herculis oratione qua salvere iubet patrem, valedicit filiis et coniugi sua manu occisis: ex qua vel illa huc referenda sunt quibus curam sepeliendi mortuos patri mandat v. 1360

δὸς τούσδε τύμβῳ καὶ περίστειλον νεκροὺς
δακρύοισι τιμῶν (ἐμὲ γὰρ οὐκ ἐᾷ νόμος)
πρὸς στέρν' ἐρείσας μητρὶ δούς τ' ἐς ἀγκάλας,
κοινωνίαν δύστηνον, ἣν ἐγὼ τάλας
διώλεσ' ἄκων,

quibus Wilamowitzius pulcherrima Goethiana de Fausto adscripsit; et haec de armis quae disputat, utrum relinquat an secum ducat v. 1376

ὦ λυγραὶ φιλημάτων
τέρψεις, λυγραὶ δὲ τῶνδ' ὅπλων κοινωνίαι.
ἀμηχανῶ γὰρ πότερ' ἔχω τάδ' ἢ μεθῶ,
ἃ πλευρὰ τἀμὰ προσπίτνοντ' ἐρεῖ τάδε
'ἡμῖν τέκν' εἷλες καὶ δάμαρθ'· ἡμᾶς ἔχεις
παιδοκτόνους σούς.' εἶτ' ἐγὼ τάδ' ὠλέναις
οἴσω; τί φάσκων; ἀλλὰ γυμνωθεὶς ὅπλων,
ξὺν οἷς τὰ κάλλιστ' ἐξέπραξ' ἐν Ἑλλάδι,
ἐχθροῖς ἐμαυτὸν ὑποβαλὼν αἰσχρῶς θάνω;
οὐ λειπτέον τάδ', ἀθλίως δὲ σῳστέον.

In his videmur aliquid addere posse ad ea, quibus Wilamowitzius haec verba explicuit; qui, quod Hercules arma sua *παιδοκτόνους* appellet quasi caedem non voluntariam a se amoliri, in arma traiicere velit, hanc culpae notionem veteribus familiarem erudite explanat: quod tamen quo iure in hunc locum cadere credatur dubitatio est: nos certe movet magis orationis venustas, qua quod ipse non potest non cogitare conspectis armis 'his tu filios et coniugem mactasti' id ipsa arma sibi opprobrio vertentia facit *ἐρεῖ τάδε 'ἡμῖν τέκν' εἷλες.'* Atque id quoque veteribus non inauditum genus est, quo Theocritus usus scribit 1, 50 de altera vulpe *ἁ δ' ἐπὶ πήρᾳ πάντα δόλον κεύθοισα τὸ παιδίον οὐ πρὶν ἀνησεῖν φατὶ πρὶν ἢ ἀκράτιστον ἐπὶ ξηροῖσι καθίξῃ;* et Xenophanes *οἶνος δ' ἐστὶν ἕτοιμος, ὃς οὔποτε φησὶ προδώσειν;* et Anthologiae versus *εἰ κόκκυξ τέττιγος ἐρεῖ λιγυρώτερος εἶναι,* quae ad versum Theocriteum Meinekius adscripsit; poterat etiam Propertii versus memorari 2, 32, 35 *nec minus in caelo semper honesta fuit (Venus) Quamvis Ida prius pastorem dicat amasse Atque inter pecudes accubuisse deam.* Ad hanc similitudinem illa Euripidea accedere videntur, quamquam politiora etiam et venustiora, quod armis ipsis quae dicunt verba attribuuntur.

3. In altera parte tragoediae, in qua *Λύσσα* regnat, controversia mota est de versibus quibus illa, posteaquam Irim et quae eam misit Iunonem a consiliis

quae ceperant Herculem immani clade perdendi dehortari frustra conata est, se paratam esse dicit exsequi quod illae iusserint.

εἶμί γ'· οὔτε πόντος οὕτω κύμασι στένων λάβροις
οὔτε γῆς σεισμὸς κεραυνοῦ τ' οἶστρος ὠδῖνας πνέων,
οἷ' ἐγὼ στάδια δραμοῦμαι στέρνον εἰς Ἡρακλέους
καὶ καταρρήξω μέλαθρα καὶ δόμους ἐπεμβαλῶ,
τέκν' ἀποκτείνασα πρῶτον· ὁ δὲ κανὼν οὐκ εἴσεται
παῖδας οὓς ἔτικτ' ἐναίρων πρὶν ἂν ἐμὰς λύσσας ἀφῇ.

In hac enim oratione versum 866 alienum esse additamentum Wilamowitzius multis collectis argumentis demonstrare studuit. Nos qui secus sentimus non exordiemur a temptando horum argumentorum pondere, sed his interim sepositis prius pensitabimus, quid ille versus sublatus efficiat, quidque afferat ad sententiam suo loco relictus. His enim rebus exploratis, quid de versus origine iudicandum sit, facile patefiet. Atque haec quae Wilamowitzius iudicat per se sola omisso versu insequenti poetae menti satisfacere, *ὁ δὲ κανὼν οὐκ εἴσεται*, quo consilio addita sint omnino, frustra quaerimus, 'ille vero nesciet se occidisse.' Quid enim hoc miri est in eo, quem furore correptum iri *Λύσσα* modo magna voce clamavit. Porro *ὁ δὲ* in illa sententia necessarium erat, participium ut verbo adhaeresceret; sed quia *Λύσσα* de se modo pronuntiavit quid actura esset, *καταρρήξω μέλαθρα καὶ δόμους ἐπεμβαλῶ τέκν' ἀποκτείνασα πρῶτον*, non absonum erat hanc orationem in hunc modum continuari *ὁ δὲ κανών*, ut is significaretur qui caedem patraturus esset, quam quidem *Λύσσα* tam recte sibi quippe auctori, quam Herculi attribuere potuit, qui sua manu perficiet. Non dissimiliter Clytaemnestra Sophoclea caedem Agamemnoniam, quo iustam esse probaret, suam simul et *Δίκης* esse affirmavit (Electr. 528) *ἡ γὰρ Δίκη νιν εἷλεν, οὐκ ἐγὼ μόνη*, eandemque differentiam non sine acumine elatam habet Rhesus 938

καὶ τοῦδ', Ἀθάνα, παντὸς αἰτία μόρου,
οὐδὲν δ' Ὀδυσσεὺς οὐδ' ὁ Τυδέως τόκος
ἔδρασε δράσας· μὴ δόκει λεληθέναι.

Itaque hoc initium tantum sententiae, non integram esse orationem, arbitramur, *ὁ δὲ κανὼν οὐκ εἴσεται.* Quod ubi cum versu qui vulgo sequitur coniunctum unum enuntiatum effecerit *ὁ δὲ κανὼν οὐκ εἴσεται παῖδας οὓς ἔτικτ' ἐναίρων πρὶν ἂν ἐμὰς λύσσας ἀφῇ* h. e. 'qui vero occidit se suos filios occidere non sciet prius quam furores dimiserit', haec nemo non intelligit qua de causa adiecta sint. Ex his enim percipere videmur in hac tragoedia fore ut Hercules tandem mentis caligine discussa resciscat, quas acerbas caedes patraverit. Id quod quam necessarium fuerit ad perficiendam Herculis miseriam, vel illa possunt declarare quae in simili casu Agauae Cadmus dicit in Bacchis 1259

φεῦ φεῦ· φρονήσασαι μὲν οἷ' ἐδράσατε
ἀλγήσετ' ἄλγος δεινόν· εἰ δὲ διὰ τέλους
ἐν τῷδ' ἀεὶ μενεῖτ' ἐν ᾧ καθέστατε,
οὐκ εὐτυχοῦσαι δόξετ' οὐχὶ δυστυχεῖν.

Itaque hoc de Hercule in illa oratione praedici ante inutile non erat, cum praesertim *Λύσσα* hoc quoque ageret ut Iunoni satisfieri videretur, quam Iris professa erat nihil antiquius habere quam ut Hercules infensi numinis iram cognosceret 839 sq. Et hoc quoque ita accidere in tragoedia videmus v. 1127 sqq. 1263; 1308. Tantam vim et utilitatem adscribimus versui damnato neque eum facile hoc sententiarum nexu solvi posse censemus. Sed iam videndum est, ne quae nobis satis scite instructa et composita videntur, argumentorum vi ex verbis petita evertantur et corruant. Sunt autem haec potissimum indicia quibus Wilamowitzius interpolatoris manum agnosci sibi persuasit: primum *κανών,* quam participii formam negat cum *ἐναίρων* conciliari posse. Nihil affirmamus confidentius, sed tamen admonemus rei notae, hoc genus participiorum saepe omissa temporis notione ad nominum naturam accedere; neque illud inepte putabimus, quoniam haec omnia de tempore futuro nuntiantur, fortasse *κανῶν* (cf. 1074) futuri temporis participium positum fuisse. Deinde *ἐναίρων*, quia nusquam apud Euripidem nisi in choricis canticis legeretur (cf. ad v. 367). Sed hoc vindicare licet ipso auctore, qui ad v. 872 adnotavit, tetrametros, quia ad lyricorum carminum sublimitatem propius accederent, recipere etiam formas quales sunt *πεδαίρω* et *Οὔλυμπος*, a dialogorum sermone vulgo secretas. Illud addimus ultro, quod *Λύσσα* oppositionis extollendae gratia dicit *παῖδας οὓς ἔτικτ' ἐναίρων*, similia alibi in hac fabula legi, v. 1182 *ἔτεκε μέν νιν, τεκόμενος δ' ἔκανε,* v. 1367 *ὁ φύσας καὶ τεκὼν ὑμᾶς πατὴρ ἀπώλεσεν.* Sed praecipuas offensiones voluit cadere in extrema verba *πρὶν ἂν ἐμὰς λύσσας ἀφῇ,* quamquam quae dicit, Herculem diu iam furore liberatum non tamen caedem a se perpetratam agnoscere, iis non multum tribuimus, quoniam non de temporis puncto agitur sed de re, et licet Hercules pedetemptim ad agnoscendam rerum veritatem traducatur, quemadmodum Agaue in Bacchis, tamen ea res movetur sicut Hercules e somno expergefactus de sua condicione sciscitari incipit. Gravius videatur quod *Λύσσα* ipsa est quae dicat *πρὶν ἂν ἐμὰς λύσσας ἀφῇ,* id quod Wilamowitzius fieri potuisse negat. Nos vero hoc exquisitum genus dicendi habemus poeta non indignum et quod vel sine exemplorum fide pro vero existimari oporteat. Enimvero quod *Λύσσα* dicitur hominibus *λύσσας* mittere non magis mirum videri potest, quam quod Apollo *Θάνατον* dicit *τοῖς μέλλουσι θάνατον ἐμβαλεῖν* (Alcest. 50) aut apud Senecam (in Thyeste 23) *Furia* Tantali umbram iubet penates impios *furiis* agere. Quo concesso reliqua quae cum hac offensione coniuncta sunt iam facilius expedientur. Nam quod Wilamowitzius scribit haec ideo quoque ferenda non esse quia 'dea hominem neque homo insaniam dimittat', reputandum est, *Λύσσαν* non dicere *πρὶν ἂν ἐμὲ ἀφῇ* (quamquam vel hoc probari potuisse crediderís) sed quod sine ambiguitate dici poterat, *πρὶν ἂν ἐμὰς λύσσας ἀφῇ,* h. e. a me missos furores dimittat. Sed ab eodem principio profecti, quia '*ἀφιέναι* rectius furor Herculem quam Hercules furorem' dicatur et quia *λύσσας* plurali numero dici insolens sit aut parum aptum, haec non delenda sed mutanda esse rati, G. Hermannus *πρὶν ἂν ἐμῆς λύσσης ὑφῇ,* Madvigius autem *πρὶν ἂν ἐμὴ λύσσα σφ' ἀφῇ* scribi iubent; quorum nobis neutrum

probabile esse aut illius orationis dignitatem assequi videtur. De plurali autem λύσσαι quoniam dubitatum est, hoc primum dicimus, pluralem numerum vel haec tueri posse quae in hac tragoedia leguntur, 835 μανίας ἐπ' ἀνδρὶ τῷδε κίνει et 878 ὀλεῖς μανίαισιν Λύσσας; et sic saepe μανίαι in Oreste et in Bacchis, in Oreste etiam (270) ἐκφοβοῖεν μανιάσιν λυσσήμασιν; tum in hac sententia eam ipsam ob causam quia Λύσσα est quae loquitur λύσσας tamquam quas effecerit Λύσσα aptius videri dici quam singulari numero λύσσαν. Quod vero Hermannus maluit πρὶν ἂν ἐμῆς λύσσης ὑφῇ, quia Herodotus (1, 156) ὑπεὶς τῆς ὀργῆς scripsit, quidni Aeschyli verba de Prometheo conferimus (319) ἃς ἔχεις ὀργὰς ἄφες, vel haec in Euripidis Alcest. 794 τὴν ἄγαν λύπην ἀφείς vel illa in Oreste (1021) quibus Orestes Electram sororem tacere iubet οὐ σῖγ' ἀφεῖσα τοὺς γυναικείους γόους, et similia multa, ut illa πρὶν ἂν ἐμὰς λύσσας ἀφῇ vulgarem dicendi consuetudinem sequi intelligatur. Postremo ne illud quidem negligendum est, quo modo in tragoedia ipsa furores Herculis sedati ac dissipati dicantur, qui Palladis manu lapide misso percussus ubi corruit gravi somno sopitus iacet, ex quo tandem, sicuti Λύσσα praedicit, τὰς λύσσας ἀφεὶς expergiscitur. Itaque nobis haec quae Λύσσα dicit illibata esse videntur neque mutari posse quin vis et venustas orationis violetur.

καὶ καταρρήξω μέλαθρα καὶ δόμους ἐπεμβαλῶ
τέκν' ἀποκτείνασα πρῶτον· ὁ δὲ κανῶν οὐκ εἴσεται
παῖδας οὓς ἔτικτ' ἐναίρων πρὶν ἂν ἐμὰς λύσσας ἀφῇ.

Ab his versibus novam nectimus dubitationem de cantico chori quod insequitur (875—909), in quo explanando admirabilis Wilamowitzii sollertia exsplenduit. Qui quidem metrorum compositio quae esset et sententiarum tenorem ita explicuit ut cantici particulas a lamentantis Amphitryonis vocibus quae ex interiore domo a senibus chori perciperentur pendere vellet. Cuius rei etsi quaedam sane indicia facile agnoscuntur, velut 891 ἰὼ στέγαι. || Κατάρχεται χόρευμα (cf. 749 sq.); 899 αἰαῖ κακῶν. || Αἰαῖ δῆτα (cf. Anal. Euripid. p. 61), tamen et haec et reliqua certa admodum aut expressa non esse ipse Wilamowitzius fatetur et quae eiusdem generis supra in Lyci caede habentur (749—754) apertiora quidem sunt ut ambigi non possit. Sed haec utut se habent, neque enim quicquam fidentius asseveramus, de extrema parte cantici videmur nobis afferre posse, quibus simplicior interpretandi ratio, quam plerique sequuntur, magis comprobetur, quam quae a Wilamowitzio ingeniose haud dubie inventa et exposita sunt. Cum enim cantus in hos versus desinat

ἰδοὺ ἰδού,
θύελλα σείει δῶμα, συμπίπτει στέγη.
ἢ ἤ, τί δρᾷς, ὦ Διὸς παῖ, μελάθρῳ;
τάραγμα ταρτάρειον ὡς
ἐπ' Ἐγκελάδῳ ποτὲ Παλλὰς ἐς δόμους πέμπεις,

duos primos Wilamowitzius Amphitryoni adscribit, qui cum domum moveri ac tecta ruinam minari aspiciat, perterrefactus in interiore parte domus illa canendo expromat

ἰδοὺ ἰδού, θύελλα σείει δῶμα, συμπίπτει στέγη, quem chorus excipiens proximis tribus versibus eundem sensum exsequatur, ita ut Palladem appellet et a Pallade istum formidabilem motum tectorum fieri significet. Non fugit Wilamowitzium (vid. p. 214) difficultas qua haec explicatio laborat: nempe Pallas nec ante memorata est neque nunc eius praesentia ita denotatur ut eam oculis videre senes Thebanos appareat. Referri autem iubet hos tumultus quos Pallas provocet in domo ad ea quae nuntius narrat v. 1002 sqq. Palladis interventu Herculis furores compressos esse, *ἀλλ' ἦλθεν εἰκών, ὡς ὁρᾶν ἐφαίνετο, Παλλὰς κραδαίνουσ' ἔγχος ἐπίλογχον χερὶ κἄρριψε πέτρον στέρνον εἰς Ἡρακλέους κτλ.* Quae tamen cum illis chori versibus curiosius conferenti non valde consentire videbuntur. Quare nos aliter interpretandum putamus atque proficiscendum esse ab iis quae *Λύσσα* choro audiente prodidit de rebus quas iussu Iunonis gestura esset in domo Herculis v. 864 sqq.

καὶ καταρρήξω μέλαθρα καὶ δόμους ἐπεμβαλῶ
τέκν' ἀποκτείνασα πρῶτον.

Cumque senes *Λύσσαν* in domum intrantem evanuisse viderint (873; 880), haud dubii quin tantum numen nihil eorum quae cupiat *ἄκραντον* relinquat, statim ea quae voluit et quo ordine voluit perfectum iri confidunt, primum pueros Herculis paterna manu occidi, dein domum moveri ac funditus labefactari. Harum igitur rerum seriem, quam profitente dea compertam habet, chorus, quamquam fieri nihil videt, cantu suo prosequitur: id quod chorum, quippe scientem quae exspectanda essent, facere potuisse etiam nulla Amphitryonis exclamatione intrinsecus audita, quis negabit? Quare pueris, ut putat, iam occisis, cum domum concuti sentit, tum illa exclamat *ἰδοὺ ἰδού, θύελλα σείει δῶμα, συμπίπτει στέγη.* Accidit autem motus, quem chorus dicit, non tum cum Pallas *κραδαίνουσ' ἔγχος ἔρριψε πέτρον στέρνον εἰς Ἡρακλέους* (1003 sq.) sed tum cum Hercules (998) *ὡς ἐπ' αὐτοῖς δὴ Κυκλωπείοισιν ὢν σκάπτει μοχλεύει θύρετρα, κἀκβαλὼν σταθμὰ* superstitem puerum tertium una cum matre mactatum ivit. Haec nos cum spectatoribus ex nuntii narratione perspicimus, chorus quantum satis erat ex *Λύσσης* verbis (864 sq.) cognoverat, qui quae in extrema parte cantici cantat (905 sqq.), cum utrisque satis conspirare apparet. Ex quo perspicuum fit, *Διὸς παῖ* qui appellatur (907) non Palladem esse, quam nescit chorus adesse, sed Herculem, quem haec patraturum edoctus est, et qui *Διὸς ἔκγονος* in eodem cantico dicitur v. 876 (cf. 696 et 1020); neque dubium esse videtur, quin Pallas in extremo cantico nisi comparationis causa non afferatur, et sententiam in hunc modum explicari oporteat *τάραγμα ταρτάρειον εἰς δόμους πέμπεις, ὡς ἐπ' Ἐγκελάδῳ ποτὲ Παλλὰς ἔπεμψεν.*

4. In quarto eodemque ultimo huius disputationis capite perbreviter de duobus versibus agemus quorum alterum emendare posse (si tamen) nobis videmur, ab adhibita emendandi cura alterum vindicare. Atque integra putamus esse verba Amphitryonis quibus Lycum in domum Herculis intrantem prosequitur (729)

σὺ δ' οὖν ἴθ', ἔρχει δ' οἷ χρεών· τὰ δ' ἄλλ' ἴσως
ἄλλῳ μελήσει. προσδόκα δὲ δρῶν κακῶς

κακόν τι πράξειν. ὦ γέροντες, ἐς καλὸν
στείχει, βρόχοισι δ' ἀρκύων γενήσεται
ξιφηφόροισι, τοὺς πέλας δοκῶν κτενεῖν,
ὁ παγκάκιστος.

In versu enim 729 quia verbum *γενήσεται* nec ipsum aptum esse ad rem et structuram impedire videbatur, alia anquisiverunt critici, qui propter laqueos vinciendi constringendi verbum desiderantes talia scribenda proposuerunt *λελήψεται, δεδήσεται* (quod Wilamowitzius probat) sive *πεδήσεται, κεκλῄσεται,* quorum nihil est quod scribi potuisse negaveris. Unus G. Hermannus quo verbum antiquitus traditum servaret, *ἐν* praepositione addita (*βρόχοις δ' ἐν ἀρκ.*) structuram levare maluit. Nos *γενήσεται* veniendi, adveniendi significatu accipiendum putamus, tertium autem casum nominis, ab eo verbo qui regitur, nulla praepositione adiecta locali vi cum directionis notione positum. Usum verbi quem dicimus non est quod exemplis probemus; de dativo autem pauca afferimus Euripidea, *μὴ πάλιν γῇ λύματ' ἐκβάλλῃ κλύδων* (Hel. 1271), *ῥίπτεις τε πέδῳ πεύκην* (Iphig. Aulid. 39), *σέ ποτ' οὐρανίδαι πέμψουσιν θανάτοις* (Electr. 484). Itaque *βρόχοις ἀρκύων γενήσεται* (sive *ἐλεύσεται*) non minus recte dici potuit quam quod est in Electr. 965 *καλῶς ἄρ' ἄρκυν εἰς μέσην πορεύεται* aut in Iphigenia Taur. 77 *τήνδ' ἐς ἄρκυν ἤγαγες.* Quod si est, apparet hanc orationem *ἐς καλὸν στείχει, βρόχοισι δ' ἀρκύων γενήσεται ξιφηφόροισι* non modo non reprehendendam fuisse sed eo magis ad hoc translatum dicendi genus, quo *βρόχοι ἀρκύων ξιφηφόροι* appellatur is qui armatus Lycum introeuntem exspectat, accommodatam.

Alter versus de quo nos disputare velle diximus in sermone legitur quem Hercules somno solutus cum Amphitryone patre instituit a v. 1111.

ΗΡ. πάτερ, τί κλαίεις καὶ συναμπίσχει κόρας,
τοῦ φιλτάτου σοι τηλόθεν παιδὸς βεβώς;
ΑΜ. ὦ τέκνον· εἶ γὰρ καὶ κακῶς πράσσων ἐμός.
ΗΡ. πράσσω δ' ἐγώ τι λυπρόν, οὗ δακρυρροεῖς;
ΑΜ. ἃ κἂν θεῶν τις, εἰ πάθοι, καταστένοι.
ΗΡ. μέγας γ' ὁ κόμπος, τὴν τύχην δ' οὔπω λέγεις.

Versus 1115 in codice hanc memorabilem formam habet *ἀκανθεὼν τις εἴπαθ' οἱ καταστένοι,* ex qua tamen syllabis recte diductis pridem id quod verum est docti homines recuperarunt (cf. Anal. Euripid. p. 228). Nisi quod *πάθοι,* quod est sane in ista depravata codicis scriptura, dubitamus quam recte ab Euripide profectum statuatur. Sermonis enim iter si probe intelligimus, Herculi quia patrem plorantem aspicit interroganti 'Sumne ego in ea miseria quam tu defleas?' Amphitryo respondet 'Sane in ea (es miseria) quam non dicam ego sed vel deorum aliquis si cognoverit deploraturus sit.' Et hunc igitur esse illum *μέγαν κόμπον* dicit Hercules, quod in *sua* miseria (non ea quam ipse patiatur) deus aliquis possit ingemiscere. Itaque non *εἰ πάθοι,* sed mutata littera *εἰ μάθοι* scribendum erat, quas formas notum est in libris scriptis saepe inter se permutari.

ἃ κἂν θεῶν τις, εἰ μάθοι, καταστένοι.

Sententiae conformatio quam volumus habet aliquid similitudinis cum ea quae est in Phoeniss. 1344

ΚΡ. ὦ δώματ᾽ εἰσηκούσατ᾽ Οἰδίπου τάδε;
ΧΟ. ὥστ᾽ ἂν δακρῦσαί γ᾽, εἰ φρονοῦντ᾽ ἐτύγχανεν.

Ceterum de diis hominum casus commiserantibus, ut mittamus ea quae in Hercule 1127 Amphitryo cum indignatione dicit quia nulla Iuppiter has miserias respiciens misericordia moveri videatur,

ὦ Ζεῦ, παρ᾽ Ἥρας ἆρ᾽ ὁρᾷς θρόνων τάδε,

saepe dii ipsi Euripidei verba faciunt, velut in Hippolyto Artemis (1339)

μάλιστα μέν νυν σοὶ τάδ᾽ ἔρρωγεν κακά,
λύπῃ δὲ κἀμοί· τοὺς γὰρ εὐσεβεῖς θεοὶ
θνῄσκοντας οὐ χαίρουσι· τούς γε μὴν κακοὺς
αὐτοῖς τέκνοισι καὶ δόμοις ἐξόλλυμεν.

et in Electra Διόσκουροι 1327

φεῦ φεῦ· δεινὸν τόδ᾽ ἐγηρύσω
καὶ θεοῖσι κλύειν·
ἔνι γὰρ κἀμοὶ τοῖς τ᾽ οὐρανίδαις
οἶκτοι θνητῶν πολυμόχθων.

Quae qui accuratius perspexerit, dabit fortasse ne eam quidem quam restituimus sententiam ab Euripidis aut Amphitryonis mente fuisse alienam.

Scr. m. Decembri a. MDCCCXCII.